

До спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06
Сумського державного університету
40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57

Відгук

**офіційного опонента на дисертаційну роботу
Кубатко Вікторії Василівни на тему: «Державна політика детінізації
економіки України з урахуванням економіко-екологічних факторів»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством**

Актуальність теми дослідження

Тінізація економічної системи становить загрозу національній безпеці держави та чинить деструктивний вплив на соціально-економічні відносини в ній. В Україні обсяги тіньового сектору економіки за роки незалежності неодноразово перевищували рівень 50 % від загального обсягу ВВП. Серед основних причин тотальної тінізації національної економіки є значне податкове навантаження на суб'єктів господарювання та їх ухилення від сплати податків, нестабільність роботи підприємств та затримка виплат заробітних плат, низький рівень соціальної захищеності населення, зацікавленість окремих працівників апарату державного управління у функціонуванні тіньового сектора, процвітання корупції, недовіра до державних механізмів боротьби з тіньовою економікою та ін.

На сьогоднішній день тіньова економіка в Україні набула значних масштабів та впливає на усі сфери діяльності. В наукових дослідженнях зарубіжних та вітчизняних учених значна увага приділяється вивченню економічних та соціальних аспектів тінізації економічних систем. Проте для забезпечення максимальної ефективності державного інструментарію детінізації економіки варто було б системно підійти до вивчення процесів

тінзації національної економіки та приділити окрему увагу дослідженню екологічних наслідків діяльності суб'єктів тіньового сектора економіки.

Погоджуємося з висновками автора щодо необхідності уточнення визначення поняття «тіньова економіка» шляхом розширення кола наслідків тінзації національної економіки, уточнення ролі та мотивів учасників, а також форм відповідних економічних відносин. Потребують узагальнення теоретико-методичні засади розроблення державної політики детінізації національної економіки. Поглиблення потребують також методичні засади оцінювання еколого-економічного збитку від діяльності суб'єктів тіньового сектору національної економіки. Існує необхідність вдосконалення науково-методичних положень оцінювання рівня тінзації національної економіки за видами економічної діяльності. Крім того, невирішеними залишаються питання формування методичних засад визначення основних детермінант формування тіньової економіки та напрямків концентрації зусиль під час реалізації державної політики детінізації економіки України; розроблення науково-методичного підходу до оцінювання втрат бюджетних надходжень від тінзації національної економіки за видами економічної діяльності; удосконалення інструментарію виявлення найбільш релевантних заходів реалізації державної економічної політики для мінімізації екологічних наслідків тінзації національної економіки.

Саме на вирішення цих важливих питань спрямоване дослідження Кубатко В. В., що обумовлює актуальність, теоретичну та практичну значущість обраної теми дисертаційної роботи.

**Зв'язок дисертаційної роботи з науковими темами, програмами,
планами, пріоритетними напрямками розвитку науки**

Наукові положення автора використовувалися під час виконання наукових досліджень «Удосконалення національної системи протидії легалізації коштів, отриманих незаконним шляхом у контексті підвищення фінансово-економічної безпеки держави» (номер д/р 0117U002251),

«Форсайт-прогнозування стійкості національної економіки: від соціо-еколого-економічних протиріч до конвергентної моделі» (номер д/р 0117U003932), «Організаційно-економічні засади адаптації економічних систем до кліматично-ресурсних флуктуацій» (номер д/р 0114U007076), «Екологічно збалансований розвиток інвестиційного потенціалу території» (номер д/р 0117U0112U001299), «Економетричне моделювання механізму запобігання тіньовим схемам виведення капіталу через податкові та інвестиційні канали в Україні» (номер д/р 10117U003930) у Сумському державному університеті.

При формуванні звітів за вказаними темами використовувалися розробки Кубатко В. В., що стосуються, зокрема, вдосконалення методичного підґрунтя обґрунтування інструментів детінізації національної економіки, прогнозів динаміки тінізації національної економіки, впливу тіньового сектору на еколого-економічну ефективність розвитку національної економіки та на економічний потенціал території, шляхів протидії ухилянню від сплати податків.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Викладені в дисертації наукові положення є повною мірою дослідженими, про це свідчить зміст і структура роботи, а також широкий перелік систематизованих та опрацьованих автором робіт вітчизняних та зарубіжних науковців і фахівців з питань дослідження тіньової економіки та шляхів її подолання. Разом з науковою літературою автором опрацьовано статистичну інформацію, типові методики, законодавчі та нормативно-правові акти.

Висновки є логічно обґрунтованими та повністю відображають основні положення проведеного дослідження, а також можливі напрями їхнього використання у процесі формування державної політики детінізації національної економіки.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

У дослідженні сформульовано та обґрунтовано сукупність положень, що мають суттєву наукову новизну та свідчать про особистий внесок його автора в розвиток економічної науки, що полягає у поглибленні науково-методичних засад та практичного інструментарію реалізації державної політики детінізації економіки України з урахуванням економіко-екологічних факторів.

У дисертації поглиблено термінологію наукових досліджень в межах обраної автором проблематики шляхом розвитку поняття «тіньова економіка», яке запропоновано розуміти як систему неконтрольованих та нерегламентованих державою, неформальних і протиправних економічних відносин між органами державного регулювання, виробниками, працівниками, споживачами й посередниками, що реалізуються усвідомлено та/або опосередковано, з приводу виробництва, розподілу, споживання та обміну товарами і послугами, внаслідок цього завдаються економічні, соціальні й екологічні збитки державі та суспільству (с. 31-32). Авторське визначення передбачає розширення кола наслідків тінізації національної економіки, уточнення ролі та мотивів учасників, а також форм відповідних економічних відносин.

Істотне місце в дисертаційній роботі відводиться дослідженню методичних підходів до визначення рівня тінізації національної економіки. Зокрема, автором удосконалено методичні засади визначення основних детермінант формування тіньового сектору економіки за допомогою побудови економіко-математичної моделі залежності частки тіньового сектору у ВВП від рівнів добробуту населення, податкового навантаження та безробіття, цін на енергоресурси та енергоефективності країни, ефективності великої та малої приватизації та членства країни в ЄС (с. 96-106).

В роботі вдосконалено також науково-методичні положення оцінювання рівня тінізації національної економіки за окремими видами економічної діяльності. Автором запропоновано модифікований метод збитковості підприємств, що відрізняється від існуючих можливістю визначення достовірного діапазону податкових надходжень, недоотриманих бюджетом через приховування прибутковості збиткових підприємств (с. 76-86).

Заслуговують на увагу запропоновані автором науково-методичні засади оцінювання економічних наслідків від забруднення навколишнього природного середовища суб'єктами тіньового сектору національної економіки. Ці положення відрізняються від існуючих врахуванням екологосмності та тінізації видів економічної діяльності (с. 145-150).

До суттєвих здобутків слід віднести запропонований в роботі науково-методичний підхід до оцінювання втрат бюджетних надходжень від тінізації національної економіки, що враховує галузеву структуру неформальної зайнятості населення, сукупне податкове навантаження в національній економіці, валову додану вартість, створену одним працівником, зайнятим у тіньовому секторі національної економіки (с. 109-117). Реалізація даного методу дозволить більш точно формувати прогнози наповнення бюджетів усіх рівнів.

Заслуговують на увагу пропозиції автора щодо виявлення найбільш ефективних заходів реалізації державної економічної політики, спрямованих на мінімізацію екологічних наслідків функціонування тіньового сектору економіки (с. 140-143). Цей інструментарій відрізняється від існуючих формалізацією залежностей ставок екологічних податків, обсягів державних інвестицій, спрямованих на охорону довкілля, і характеристик інституційного середовища на рівень еколого-економічних збитків від тінізації національної економіки.

Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих працях і авторефераті

Вивчення матеріалів дисертації та автореферату здобувача свідчать про відповідність змісту автореферату основним положенням дослідження. Дисертація має концептуальний і прикладний аспекти, що характерно для наукового дослідження. Автореферат повною мірою розкриває всі наукові результати, отримані автором у процесі дослідження, наукову новизну, висновки та рекомендації. Дисертаційна робота та автореферат відповідають вимогам МОН України, що висуваються до кандидатських дисертацій за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Наукові положення, висновки і результати дослідження опубліковано у 16 наукових працях загальним обсягом 6,91 друк. арк., з яких особисто авторів належить 4,09 друк. арк., зокрема: 7 статей у наукових фахових виданнях України (з яких 6 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз), 1 стаття в науковому виданні України, яке входить до міжнародної наукометричної бази даних Scopus, 7 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій.

У цілому дисертація відзначається актуальним стилем подачі матеріалу, обґрунтованістю наукових положень та висновків, логічністю побудови, завершеністю.

Значення дослідження для науки та практики, шляхи використання його результатів

Наукова значущість отриманих результатів обумовлена можливістю їх широкого застосування у проведенні подальших досліджень та в практичній діяльності. Результати дисертаційної роботи спрямовані на вирішення актуального науково-практичного завдання розроблення ефективного інструментарію державної політики детінізації національної економіки та мінімізації екологічних наслідків тінізації господарської діяльності.

Практичне значення наукових результатів дослідження визначається конкретною спрямованістю висновків, пропозицій та рекомендацій дисертанта.

Розроблені автором науково-методичні положення можуть бути використані органами державного регулювання, галузевими асоціаціями, органами місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання.

Конкретні положення дисертації впроваджені у практичну діяльність Департаменту з питань безпеки життєдіяльності, охорони навколишнього природного середовища та агропромислового комплексу Секретаріату Кабінету Міністрів України (довідка від 5.09.2018 р.), Спілки аудиторів України (довідка № 21/18 від 5.09.2018 р.), Сумського обласного регіонального відділення Спілки малих, середніх і приватизованих підприємств України (довідка № 28 від 12.09.2018 р.), Центру економічних досліджень (довідка №14/2018 від 4.09.2018 р.) та у навчальний процес Сумського державного університету.

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

1. У першому розділі дисертаційної роботи здобувачем приводиться наукова дискусія щодо дефініційних складових тіньової економічної діяльності, зокрема, приводяться два взаємовиключні аргументи: 1) неформальний сектор національної економіки є одним із сегментів тіньового сектору; 2) тіньова економіка є однією із частин неформального сектору економіки. Далі на сторінках 33-34 дисертації автором встановлено певну паралельність процесів між тіньовим сектором та неформальною економікою. Таким чином, в тексті дисертації та автореферату доцільно було б навести авторське бачення взаємозв'язків між тіньовим та неформальним секторами, зокрема, варто було у уточнити, яке із понять є більш загальним, а яке складовим.

2. Автор концентрує увагу на удосконаленні методу збитковості підприємств, пропонуючи «модифікований метод збитковості підприємств»

(с. 80-88 дисертації, та с. 9-11 автореферату), також у роботі запропоновано застосування методу неформальної зайнятості населення (с. 112-117 дисертації) щодо визначення втрат бюджетних надходжень від тіньової економічної діяльності за видами економічної діяльності в національній економіці, проте автор не дає рекомендацій щодо удосконалення інших методів оцінки тіньового сектору національної економіки про які згадується у другому розділі дисертації.

3. На сторінках 124-133 дисертаційної роботи автором приводяться методики та відповідні розрахунки еколого-економічних збитків від тіньового сектору національної економіки за 2000-2017 рр. по різних видам економічної діяльності. Проте, нам бачиться дискусійним положення, що частка екодеструктивних втрат в структурі валової доданої вартості, котра створюється підприємствами окремого виду економічної діяльності була постійною величиною за приведений вище період.

4. У дисертаційній роботі (с. 112-116), та тексті автореферату (с. 11-12) автором обґрунтовуються втрати бюджетних надходжень від діяльності суб'єктів тіньового сектору за п'ятьома ВЕД (сільське, лісове господарство, промисловість, будівництво, оптова та роздрібна торгівля, транспорт), проте потребують уточнення, чому для різних видів економічної діяльності автором було використано єдиний коефіцієнт сукупного податкового навантаження, тоді як, фактично, різні види економічної діяльності мають свої специфічні податки та збори.

5. Досліджуючи питання державної політики детінізації національної економіки з урахуванням соціальних та еколого-економічних факторів (розділ 3.3. дисертації), при обґрунтуванні економічних, організаційних та законодавчих механізмів, очікуваний ефект від заходів із детінізації національної економіки варто було подати не одним блоком, а конкретно за кожним заходом/інструментом державної політики.

6. Варто було б удосконалити структурне подання дисертаційної роботи, зокрема, дослідження етапів державної політики детінізації національної

економіки, на нашу думку, варто розглядати у перших двох розділах дисертації, а не залишати на третій; досвід країн світу щодо детінізації економічної системи варто також було б перенести в перший розділ. У тексті дисертації зустрічаються орфографічні помилки, неточності та змістовні повтори, зокрема: при обґрунтуванні масштабності проявів тіньової економічної діяльності (стор. 25- 26 дис. та стор. 47-48 дис.), де автор приводить подібні критичні рівні тіньової економіки; у двох різних місцях дисертації обговорюються авторські підходи до бачення прояву тіньової економічної діяльності, а саме на с. 35-37 та с 106-109 дисертації; при розрахунку динаміки еколого-економічних збитків національної економіки на основі усереднених значень за двома методами (рис. 3.6., та 3.7.) кінцевими даними є 2017 р., а не 2018р., про що і сам пише автор на наступних сторінках дисертації; у табл. 3.5 не вказано період дослідження, про який можна дізнатися також лише на наступних сторінках, тощо.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

Дисертаційна робота Кубатко В.В. є самостійно виконаною, кваліфікованою та завершеною науковою працею. Представлені в роботі наукові положення та результати є авторським розв'язанням наукової проблеми, що полягає у поглибленні науково-методичних засад та практичного інструментарію реалізації державної політики детінізації економіки України з урахуванням економіко-екологічних факторів.

Усі винесені на захист положення мають наукову новизну та повністю відображені у публікаціях здобувача, які відповідають вимогам МОН України. Автореферат відображає зміст дисертаційної роботи. Зміст дисертації відповідає визначеній меті та поставленим завданням, які повністю вирішені у процесі дослідження. Структура та обсяг роботи відповідають встановленим вимогам. Тема дисертації є актуальною та відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Таким чином, дисертація Кубатко В. В. на тему «Державна політика детінізації економіки України з урахуванням економіко-екологічних факторів» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567 (зі змінами і доповненнями), а її автор – Кубатко Вікторія Василівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

завідувач сектору енергетичної безпеки

та енергозбереження

відділу промислової політики та енергетичної безпеки

Науково-дослідного центру індустріальних проблем

розвитку НАН України,

доктор економічних наук, професор

I.O. Губарева

Підпис Губаревої І.О. за підписом

Генерального секретаря

Н.В. Бічук